

**KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES**

UTI

Ä y kö p i n g s L ä n

TILL

KONGL. MAJ:T

I UNDERÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

STERNER,
TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
1834.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Nyköpings Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse, för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB).

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

**KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES**

UTI

Ä y kö p i n g s L ä n

TILL

KONGL. MAJ:T

I UNDERÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

STERNEN,
TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
1834.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1. Länets allmänna beskaffenhet.....	1.
2. Innevånare.....	4.
Folket.....	4.
Konst och Näringsflit.....	5.
3. Näringar.....	5.
Jordbruket.....	5.
Boskapsskötsel.....	7.
Skogar.....	9.
Bergsrörelse.....	9.
Fabriker, bruk och öfrige näringar, hvilka icke höra till bergsrörelsen.....	10.
Binäringar.....	10.
Handel i landet.....	10.
4. Politisk författning.....	11.
Kammarverk.....	11.
Stats-bidrag.....	11.
Politie.....	12.
5. Städer.....	13.
Nyköping.....	13.
Trosa.....	14.
Mariefred.....	15.
Strengnäs.....	15.
Eskilstuna.....	15.
Thorshälla.....	16.
En köping, Malmköping.....	16.

Tabellbilaga

Tabell för Landet inom Nyköpings Län upprättad år 1833

Tabell för Städerna inom Nyköpings Län upprättad År 1833

1. Länets allmänna beskaffenhet.

Nyköpings Län, vestra delen af Södermanland, innehåller i längd 11 och i bredd 8 mil, samt i rymd 66 kvadrat-mil, deraf 7 kvadrat-mil utgöras af vatten, och gränisar i öster till Stockholms Län, i norr till Westmanland och Mälaren, i söder till Östersjön och Östergöthland, och i vester till Nerike. Länets, som består af 10 härader, nemligen: Jönåkers, Rönö, Hölebo, Oppunda, Willåtinge, Öster-Rekarne, Wester-Rekarne, Åkers, Daga och Selebo, indelt i 4 fögderier, genomskäres af en mängd dels vatten, af hvilka en stor del icke äro till namnen kända, de betydligaste, utom Mälarn, Hjelmarn och Tisnarn, som jemväl tillhöra andra Län, äro: Yngarn, Långhalsen, Hallbosjön, Näsnarn, Båfven, Weckeln, Tolgarn, Stensjön, Djulösjön, Storsjön, Wiren, Kolsnarn, Högsjön, Öljarne, Wammén, Neslingen, Skundern, Dunkern, Ramfjärden, Flåtsjön, Eklången, Öknasjön, Hörningen, Lännasjön, Magsjön, Klämmingen, Sillen, Likstammen, Gällringen, Kyrksjön, Rundviken, Sibbern, Eknarn, Nyckelsjön, Misteln och Lockvattnet; och dels strömmar, nemligen, utom ett likaledes okänt antal mindre, Nyköpings-ån, Bergshammars-ån, Björkviks-ån, Forssa ström, Wadsbro-ån, Näshalta-ån, Eskilstuna och Torshällaström, Jäders och Kjula-ån, Trosa-ån, Bählinge-ån, Svarta- eller Norsa-ån, Berga-ån, Hellefors-ån, Husby- eller Lundby-ån, Skeppsta-ån och Åkforss-ån, hvilka strömmar och åar, likasom alla öfriga vattendragen, utfalla dels i Hjelmaren och Mälaren och dels i Östersjön, nemligen i Hjelmaren och Mälaren de på norra, och i Östersjön de på södra sidan om den största af en mängd i Länets varande landthöjder, som styrer vattnet tvert emot hvarandras direktioner. Denna största af landthöjderna, utskjuter från Svenska landthöjden nära Tiveden, och, genomlöpande Nerike, sträcker sig öfver Oppunda härads samt vidare, än på ena, än på andra sidan, men allmännast utmed gränsen emellan Öster-Rekarne och Willåtinge, samt Åkers och Daga härader fram till Öknebo härads i Stockholms Län, delande således Nyköpings Län, hydrografiskt betraktadt, i två hufvuddelar. Den norra delen, som denna landthöjd afskiljer, är åter genom en annan derifrån utgående, som börjar i Dunkers Socken och slutar vid Björksundet, delad i två större delar, hvaraf den förste kan kallas Thorshälledalen och den andra Mariefredsdalen efter de hufvudsakligaste vatten i

hvardera dalen, utfalla i Mälaren i närheten af dessa Städer. Söder om landthöjden framställa sig sex större dalar, hvilkas vatten utfalla i Östersjön, nemligen: Jäders, Yngarus, Långhalsens, Båfvens- eller Malmköpings, Trosa och slutligen Svärta-dalen.

Skogarne, egentligast vid Länets gränser, såsom i trakten af Östersjön, Östergöthland, öfver den så kallade Kålmården och öfver Jönåkers och Oppunda härader samt intill skillnaden af Daga härad, och derintill stötaude trakt af Stockholms Län, men äfven inne uti Länets, kunna ej anses äga inflytande på klimatet eller på kultivationen, i synnerhet nu mera, då de äro i verkligt aftagande. Såsom orsaker till detta aftagande kunna, utom stormar och skogseldar, hufvudsakligen räknas, håglöshet för deras användande med beräkning af framtida bestånd, nästan utan undantag stängsels upprättande af träd, användandet af så kallad trindstör och svedjande, icke blott å till åker och äng tjenlig mark, utan äfven å höglänte, endast för skogsväxt användbare, ställen, hvarföre ock skogarne kunna anses föga lemnas hinarving.

Om tillfälle gäfves att genom belöningar eller andre förmåner väcka allmogens lust för hägnad med stenvmurar eller lefvande häckar, eller för sådana byggnader som i ett färre antal hus lemnade det utrymme som nu i flere fast lägre hus erhålles; om den öfvertygelse kunde bibringas, att en fastighets värde betydligt ökades genom skogens vårdande, sparsamma användande och förkofran; och om ändamålsenligt ansvar stadgades för trindstörens begagnande; skulle ofelbart skogarne återtaga deras fordna ansenliga beskaffenhet. Öppnandes derefter tillfälle till afsättning från orter, hvarest veden, i brist deraf, qvarligger i skogen och förruttnar; så ägde Länets en källa till ej ringa inkomst.

Deremot torde vattnen verka på klimatet; ty der flera vatten finnas, skall genom afdunstningen, vår och höst, mera fuktighet åstadkommas; och erfarenheten har visat, att i trakten af Nyköping, der de betydliga vattendragen från närbelägna större insjöar sammanträffa med Östersjön, väderleken något efter sommar-solståndet antager mera ostadighet, och kanhända äfven genom saltsjöns närhet, så väl sådd som bergning inträffa sednare än längre in åt Länets.

Till jagt, betraktad såsom näring eller bidrag dertill, eller den ändamålsenliga jagten, gifves ingen håg och således med hvarje år allt mindre tillfällen, med undantag likväl af sjöfogelsjagten, som förnämligast i skärgårderna icke allenast utgör födoämne för skärgårdsboerne, utan äfven lemnar tillfälle till afsalu; äfvensom fångst och jagt af skälar brukas. Jagten kan

endast såsom binäring anses. Den kunde dock i Länet vara ganska betydlig emot hvad den nu är. Skogarnes förstörande och vanvårdande verkar visst i detta afseende, emedan betydlig tillgång på skog är för tillgång af villebråd en icke ringa bidragande omständighet; men med betydligare och bättre vårdade skogar ensamt, är icke ändamålet vunnet. Sättet hvarpå jagt nu i allmänhet utöfvas, torde mest verka till villebrådets minskning. Sällan öfvas eller vårdas jagten af jordägaren. Med få undantag antingen är den öfverlemnad åt skogvaktare, eller idkas den utan tillåtelse, af torpare, drängar eller inhysesbjon, eller af löse personer, hvilka, utan afseende på hvad som både för närvarande och det tillkommande kunde vara att tillgå, endast hafva till ögonmärke den närvarande förmånen och lättaste sättet. Så finner man att, oaktadt utfärdade erindringar, fogel skjutes under parningstid eller liggtid, eller medan ungarne ännu äro så små att de förgås i saknad af modren, samt äro till föda otjenlige, eller ock fångas fogel i lämmar o. s. v. Orrfogels skjutande för bulvan, ett icke förbudit sätt, är ett betydligan bidragande medel att i grund förstöra detta slag af vildt. Det är sant, att visserligen de gifvas, som på riktigt sätt utöfva jagten, och derigenom bereda sig nytta med den omtänka, att villebrådet genom deras åtgärd aldrig minskas, utan snarare ökas; men denna omtänka bätar föga, der den icke iakttages allmänt. Såsom medel att motverka detta verkligen onda, torde i synnerhet kunna räknas: att ingen ägde rätt att jaga, som icke derföre erlade skatt: att den, som utöfvade jagt på andras ägor, på hvilken åkaran som helst, vore förfallen till ansvar, derest han icke genast, vid första påfordran, kunde visa jordägarens tillåtelse. dertill: att skjutande för bulvan helt och hållet förböds: och att både säljare och köpare af vildt under förbjuden tid vore förfallen till ansvar på åtalan af hvilken som helst.

Fiskes idkande erbjuder sig öfver hela Länet, fast icke i allmänhet annorlunda än till husbehof; men i skärgården kan det anses såsom mest bidragande till folkets utkomst, hvarföre längre fram skärgårdsfisket kommer, att beskrivas.

Jordmonen, hvarmed här menas odalåkern eller den som från längre tider tillbaka hållits öppen, är i allmänhet gifvande och består af stark lera, eller lera blandad med svartmylla, hvilken, mycket hård brukad, dock, sedan brodden framskjutit, uthärdar långvarig torra, utan menligt inflytande på afkastningen; dock gäller detta endast om höstsädet, som derföre allmännast här brukas. Aftappningar af mossar och kärr hafva i sednare tider nog betydligt blifvit verkställda, hvilket troligen bidragit till de förr så skadliga frostnätternas aftagande, och hvarigenom stora sträckor jord, förr

frambringande ej annat än squattram, ljung, buskar o. s. v., nu äro förvandlade till bördige sädesfält och ängar.

2. Innevånare.

Folkmängden utgör 58,934. Mantalsskrifne personer, nemligen 28,194 man- och 30,740 af kvinnokönet, och gemenskapen vid armén 1,245 man samt skattfrie 22,142 män och 24,936 kvinnor eller tillhopa 107,257 personer; dock anmärkes, att bland mantalsskrifne äro räknade 1,214 personer af Eskilstuna fristads invånare som njuta skattfrihet på grund af fristads privilegierna.

Folkmängden, som då sista berättelsen afgafs, utgjorde 106,392 personer, har således ökat sig med endast 865 personer. Hvarken missväxt eller stor mortalitet har vållat denna obetydlighet i folkökningen; hvaremot tjenstehjons bortflyttande torde hafva dertill mest verkat. Märkligt är, att i orter, som närmst gränsa till Stockholm, folkökningen är minst, ej genom minskat antal födde eller ökad antal döde, utan genom den hos tjenstehjonen af båda könen mer och mer tilltagande håg att i hufvudstaden söka tjenester, der de med lättare göromål vinna högre löner, hufvudsakligen i afsigt att följa det öfverflöd, som allt mera griper omkring sig. Per medium är folkmängden i de folkrikaste Socknar vestra Wingåker, Österåker, Dunker, Malma, Mellösa, Flen, Stora Malm, Öija, Westermo, Jäder och Barfva på hvarje qvadratmil högst 2,200 menniskor, samt i de öfrige orterna minst 1,500.

Folket.

Genom folkskolor, der barnen bibringats nödig christendomskunskap och lärt skriva, och genom af handel, körslor och dylikt åstadkommit umgänge med främmande, har folket visserligen tilltagit i bildning och således i en närmare kännedom af andras rättigheter och pligter, särdeles i de orter, som mera gränsa till städerna; hvaraf man ock torde kunna hoppas eller finna anledning till minskning af gröfre brott. Om man likväl måste beklaga att ökad upplysning åtföljts utaf minskad sedlighet, torde dock orsaken för detta, till en, kanske icke ringa, del böra sökas uti ett allt mera öfverhand tagande fylleri, som underlättas af ymnig tillgång på bränvin. Folket, i allmänhet lättstyrdt och undergifvit lagarne, skall otvifvelaktigt genom denna last, förlora ej mindre ofvan nämnde goda egenskaper, utan äfven liflighet och kraft till både kropp och själ, samt både helsa och egendom.

Likväl torde orsaken till fylleri ej böra uteslutande sökas i tillgången på bränvin. Samma orsak torde till någon del igenfinnas uti allt mer och mer tilltagande missbushållning, i förening med ej obetydliga onera, hvarigenom tillgångarne minskas, hvilket åter, likväl med undantag, väcker häglöshet för sträfvande utur en knapp och brydsam belägenhet, hvars nedsläende kraft, falskt nog, skall döfvas med rus.

Konst och Näringsflit.

I städerna äro desse i tilltagande och bereda jemn utkomst, för dem, som icke låta ett uppnådt välstånd förleda sig till lättja och utsväfningar. På landet åter stanna de dock egentligen vid tillredande af den mest nödvändiga åkerbruksredskapen och de oundgängliga väfnader, samt att sköta jorden, i hvilket sednare landtmannen årligen tilltager i både odlingar och den gamla jordens behandlande. Nekas bör dock icke att i vissa trakter tillverkas väfnader till afsalu. Såsom bidragande till mindre konstflit kan räknas att landtmannen, för att förskaffa kontanta penningar till nödige utgifter, såsom utskylder, tjenstehjorns löner och dylikt använder de från det egentliga landtbruket ledige tider, antingen till skogseffekters föryttrande eller körslor — ett ondt, som är nödvändigt, så länge landtmannen saknar välstånd och nödgas utgöra gästgifvareskjuts. En genom donation tillkommen fond torde, så fort den får ändamålsenligt användas, sätta Länet Kongl. Hushållnings-sällskaps förvaltnings-utskott i tillfälle att bereda både håg för och färdighet uti landtmanna-handaslöjder.

Välmågan är mera jemn hos skatte-allmogen och de frälsebönder, hvilkas onera med billighet bestämmas af husbönderna.

På arbetare för landtmannen är i allmänhet ingen brist, men vid goda år, såsom nu, då den arbetande delen med några dagars arbete, förtjenar hvad som erfordras till uppehälle hela återstoden af veckan, och således kan få följa sin böjelse att, utan omtanka för det tillkommande, i maklighet förtära det som lätt förvärfvas, är landtmannen ofta nog ej utan förlägenhet för arbetare.

3. Näringar.

Jordbruket.

Allmännast brukas jorden så att halfva åkern sås och vexelvis andra hälften är i träde. Undantag härifrån gifvas, derigenom att cirkulationsbruk är antaget; men dessa undantag äro få, ej derföre att allmogen icke

inser nyttan af denna hos possessionater antagna metod; utan derföre att fodertillgången ej hunnit uppdrivas till den höjd att tillräckliga gödningsämnen finnas; i saknad af hvilka cirkulationsbruket mera skadar än gagnar. De i allmänhet brukliga sädesslagen äro, hvete, råg, korn, hafra, ärter, bönor och blandsäd, samt af rotfrukter: rofvor och potates; sädesslagen i denna proportion att på jord för utsäde af 10 à 12 tunnor, det vanliga för ett mantal säs omkring 1 tunna hvete, 6 tunnor råg, 2 tunnor korn, $\frac{1}{3}$ tunna ärter, $1\frac{1}{2}$ tunna blandsäd och bönor och 1 tunna hafra; deraf man efter 12 tunnors utsäde torde kunna beräkna till exempel.

1 tunna	hvete à 12, kornet, med afdrag af utsädet	. . .	11	t:r	
6 tunnor	råg à 8 kornet	d:o . . .	42	—	
2 tunnor	korn à 7 d:o	d:o . . .	12	—	
$\frac{1}{3}$ tunna	ärter à 8 d:o	d:o . . .	3	—	16 kap:r
$1\frac{1}{2}$ tunna	blandsäd och bönor à 7 d:o	d:o . . .	9	—	
1 tunna	hafra à 6 d:o	d:o . . .	5	—	

Summa 82 t:r 16 kap:r

Potates, som allmännast planteras i dertill anslagne täppor, eller å nyodlingar, eller å trädesåkern, så att dertill intet användes af den till säds frambringande för året ämnade jord, odlas till den grad att den gör stort bidrag till föda för både menniskor och kreatur, användes ej obetydligt till bränvinsbränning, och försäljes till flere tusende tunnor. Rofvor brukas obetydligt och säs i trädesgårdet. Lin och hampa säs väl, men afkastningen är på långt när icke motsvarande ortens behof. Humla, hvartill tjenlig jordmån i allmänhet icke finnes, brukas äfven; men afkastningen torde på det hela jemt fylla behofvet. Endast uti östra och vestra Wingåkers Socknar kan afkastningen utaf humla uppgå till sådan betydenhet att ej ringa försäljning äger rum. Trädgårdsväxter finnas sällan, utom vid Säterierna, derifrån någon afsättning sker.

Sädesproduktion är i tilltagande, som synes deraf, att sedan sist afgifne femårs-berättelse, ökning skett af utsädet med öfver 5,000 tunnor och afkastningen med öfver 40,000 tunnor. I medelmåttiga år motsvarar afkastningen på åtskilliga ställen behofvet, och å andra åter är den detsamma öfverstigande, så att, oaktadt ej obetydlig bränvinsbränning, afsättning kan ske. Vid ymnigare år försäljes således mera, hufvudsakligast hvete, förmalet till mjöl, och råg, dels malen och dels omalen. Odlingar och förbättrade brukningsätt äro härtill orsaker.

Om det antages att 3 tunnor potates motsvara en tunna säd, så befinnes, af den på inkomne uppgifter grundade bifogade tabell, att landtmannen i statsbidrag och andra allmänna och municipal-onera af alla slag, erlägger $2\frac{1}{2}$ R.dr banko för hvarje tunna spanmål, utan afdrag af utsäde och brukningskostnad; af hvilka $2\frac{1}{2}$ R.dr, omkring 1 R.dr 10 sk. utgöra skatter till Kongl. Maj:t och kronan; hvarvid bör ihågkommas, att åtminstone allmogen, utan binäring och ladugårdsafkastning, blott producerar spanmål och till mindre del potates.

Höstsäden, och deraf i synnerhet rågen, är den som mest nyttjas; hvaremot bruket af korn och hafra mycket aftagit, säkert derföre, att de sednare 10 till 15 åren detta säde felslagit. För jordens ändamålsenliga tillbrukning hafva i sednare tider stångjernsvältar med mycken fördel brukats; och medelst tröskverk och kastmachiner besparas mycket i tid och arbete.

Boskapskötsel.

Om å ena sidan man med tillfredsställelse finner hurusom possessionater i allmänhet sörja för ängs förbättring, särdeles sålunda, att aftorka moss-lupna eller skadade ängar, äfvensom urtappade och uppröjda mossar och kärr plöjas, besås med hafra intilldess torfven ruttnat, då jorden tillräckligt gödes och besås med råg och gräsfrön; hvarefter, och sedan rågen blifvit skördad, hö i ymnighet erhålles i 6 till 10 år, allt efter jordens godhet, då plöjning och enshanda behandling åter vidtager; hvarigenom, äfvensom genom bränvinsbränning, tillfalle gifves att framföda nödigt antal kreatur; så upptäcker man deremot å den andra att allmogen, med få knappt märkbara undantag, oakadt det goda efterdöme, som förut är nämndt, har särdeles håglöshet för ängs-förbättring. Dess enda åtgärd häri stannar vid öfverflödiga buskars borthuggande i ängar och hagar. Någon gång ser man väl allmogen plöja eller annorlunda upptaga en af torka eller mossa skadad mark och äfven beså den med hafra några år; men i allmänhet igenlägges den derefter, ej med gräsfrön efter gödning, utan öfverlemnas åt sig sjelf att i sådant skick frambringa gräs, naturligtvis ej mera än förut. Fodertillgången är således på det hela knapp hos allmogen, utom i bättre årsväxter då halm ej saknas; men med blott halm till foder kan ladugården ej särdeles förbättras. Då vanligen spanmålsförrådet ej medgifver att deraf användas åt kreaturen, är drank det enda, som utom halm och hö åt dem gifves. Det återstår för erfarenheten att ådagalägga om, såsom man tror, drank är genom sin skarphet, skadlig för kreaturens inälfvor och således ej bör användas annorlunda än åt gödboskapen. Således kan antagas att hos possessionater fodertillgången

motsvarar den öppna jorden; men allmogen, om än numera öfvertygad om nyttan deraf, tyckes ännu icke hafva insett dess nödvändighet. Nekas bör dock icke att hos allmogen fodertillgången minskas genom lång transport af skogseffekter och foror, så väl för egen räkning, som dem, det åligger herregårdshönder att åt husbonden utgöra, samt genom skjutsningsskyldigheten. Hos större delen possessionater stallas oxar, som uppköpas från andra orter, i synnerhet Småland, men äfven Östergöthland och Nerike samt säljas i Stockholm. Betesmarkerna äro i allmänhet svaga och otillräckliga. Såsom bi-dragande till ängsförbättring bör här nämnas, att för flere år sedan början blifvit gjord med ängsvattning, men som ännu icke förmärkts hafva vunnit närmare utveckling.

Kreatursraserne äro små, men ej dåliga. Boskapskötseln har ock något förbättrats; men att förbättring häri skall långsamt franskrida är gifvet deraf, att med mindre godt bete om sommaren och knapp fodertillgång, kreaturen måste födas inne mera än halfva året. På större gårdar äro kreaturen bättre. Emedlertid har dock sedan sista femårs-berättelsen ökning skett, utom hästar, som fortfara i lika förhållande, af nära 1,000 oxar, öfver 1,000 kor, 300 ungdatur och öfver 2,000 får; hvaremot svin fortfara till redan uppgifne mängd. Hästarne hafva urartat. Hos possessionater finner man dem större och vackrare, men kanske mindre starka, än hos allmogen. Öfrige här bruklige kreatur äro svin och får samt, så obetydligt antal getter; att de knappt böra nämnas. Såsom förbättring af nu varande kreaturslag bör visserligen nämnas, dels hvad hästarne angår, landtbeskällares utsändande från Strömsholms Stuteri åt orterna, hvaraf man äger anledning förvänta goda raser, och dels beträffande fåren, att införskaffandet af electoralfår, hvilkas ändamålsenliga behandling, vissa possessionater på ett berömvärdt sätt låtit blifva ett väsendtligt föremål för deras uppmärksamhet, lofvar en fin och god ullafkastning för dem, som häruti rätt tillvägagå. Den sanna nyttan häraf har ock redan visat sig uti det större quantum fin ull, som nu mera afyttras, och det högre pris, hvartill ullen nu uppgått. Det vill synas som införskaffandet af finare får, hvilket genom statens försorg blifvit i så betydlig mohn underlättadt, skall egentligen gagna derigenom att de ej genom förblandning komma att urarta. De fina fåren äro mindre till storlek och mindre användbare såsom föda samt gifva mindre ull. Deras ull är ock mindre tjenlig för allmogens behof, och icke för gröfre kläden, som betydligt konsummeras. Deremot äro de gröfre fåren, som ock gifva vida mera ull, lättfödda och mera användbare såsom föda, samt således i alla afseenden

den för allmogen mest tjenlige. Gagneligast synes således vara att hvarje slag hålles afskildt från hvartannat, och att derföre ingen annan begagnar finare får än den, som äger tillfälle och förmåga att ändamålsenligt behandla dem, skilde från andra, samt att den som saknar detta, ej nyttjar andre än de ofvannämde grofva fåren, deraf de Engelska torde vara bäst.

Skogar.

Desse, ehuru betydligen minskade, och beklagligen ännu i aftagande, äro dock tillräcklige för behovet i orten. Nu mera äro samtliga Häradsmallmänningarne, såsom Häradernas enskilda tillhörighet, vid skogsransakningar stälde under en mera ändamålsenlig uppsigt och behandling. För att bereda bevakarne sådane förmåner att ett riktigt uppsyllande af deras pligter med skäl må kunna fordras, är inom hvarje Härad öfverenskommit om en viss afgift för hvad som i utsyning erhålles, till beredande af en fond, som efter stadgad grund förvaltas. Och till förekommande af missbruk i afseende på utsyningsbeloppen, skola utsyningssökanderne först i den socknestämman, som för sådant ändamål utlyses, uppgifva sine behof, som der granskas; hvarefter vissa ombud utses, som, på af domhafvanden utsatt dag, inställa sig för härads-rätten, inlemnna protokoll öfver hvad i ännu uti socknestämman förekommit samt delta uti den ytterligare granskningen af utsyningarne för hela häradet.

Bergsrörelse.

Utom en stångjernshammare i Nyköping, som är införlifvad med der varande messingsbruk och mekaniska verkstad, finnas i Länet ett koboltverk, som dock nu ej bedrifves: 2 kopparhammare: 1 koppargruftva: 17 stångjernsverk: 7 ämnesshammare: 7 masugnar: 15 jernmanufakturverk: 6 jerngrufvor: och ett nyligen med betydlig kostnad inrättadt valsverk; hvarför utan blifvit anlagt ett väfveri, hvilket drifvits af vatten, som dock för bristande tillgångar afstannat.

Om för närvarande bergshandteringen kan sägas icke vara i tilltagande, torde det härröra af mindre förmånlig konjunktur för afsättning, och sednare årens vintrar som utan slädföre betydligen försvärat transporten af både kol och jern. Transporter af jern ske ej obetydligt landvägen, men äfven sjöledes från Örebro, Arboga, Köping och Westerås till Thorshälla.

Emellan bruken här i Länet och bergslagen är antagen bytreshandel af spannmål från de förra och tackjern från de sednare.

Koltillgången är tillräcklig; och för masugnarne finnas äfven råämnen inom Länets. Malm afsättes från grufvor i trakten af Östersjön, ej till bruk inom Länets, utan till Småland och Östergöthland, af orsak, att den till bruket inom Länets ej kan transporteras sjöledes. Hvarken bristande tillgång på skog eller malm hafva således i denna rörelse verkat ofördelaktigt.

Fabriker, bruk och öfrige näringar, hvilka icke höra till bergsrörelsen.

Hvad landet angår återopas i afseende på desse tabellen för landet; och beträffande dem i städerna, så förekomma de här längre fram för hvarje stad särskilt.

Binäringar.

Då, såsom redan i början af denna berättelse är antydt, jagten är så obetydlig att den knappt kan räknas till binäring, samt fisket för en del af skärgården utgör hufvudnäring, kan ej annat än fiske för återstoden af skärgårdsboerne samt öfrige Länets invånare räknas såsom binäring, utom hvad angår körslor, som verkligen närmar sig till egenskaperna af binäring, äfvensom väfnader från vissa förut nämde socknar. Desse äro enligt med ortens tillgångar och belägenhet för afsättning.

Enligt hvad förra berättelsen utvisar har fråga varit om öppnandet af kanal emellan sjön Långhalsen och Östersjön samt förening af förstnämde sjö och sjöarne Yngaru och Båfven; men samma fråga, afstannad vid de förberedande åtgärderna, tyckes icke vidare fortsättas.

Till befrämjande af handaslöjder hos allmogens barn, användes afkastningen af en af Kommerce-Rådet Welander anslagen, under Länets Hushållnings-Sällskap stående fond, enligt ett af Kongl. Maj:ts nådigt fastställt reglemente.

Handel i landet.

Denna sker hufvudsakligast med spanmål och dernäst fiskvaror. Stockholm och Bergslagen äro de egentliga afsättningsorterna och dernäst Norrköping. Transporten sker från flere orter bekvämt sjöledes och från andra landvägen. Någon särskilt anläggning för transportens befordrande tyckes icke lokalen erbjuda. Marknaderna årligen 2 i Nyköping och Strengnäs, 1 i hvardera de öfrige 4 städerna och Malmköping, samt 2 i Åsens by.

4. Politisk författning.

Kammarverk.

Sedan 1828 hafva tillkommit $2\frac{1}{2}$ mantal oförmedlade, samt blifvit skattlagde $\frac{3}{4}$ mantal, 12 särskilda lägenheter och 2 par qvarnstenar, hvarjemte $\frac{1}{8}$ mantal fräse blifvit utur jordboken affördt.

Hemmansklyfning har väl något varit i fråga, men följderna deraf hafva föga visat sig. Det tyckes emedlertid kunna tagas såsom säkert, att ju mera hemmansklyfning sker, dess mera komma skogarne att anlitas i afseende å både byggnad, stängsel och vedbrand. Sjelfägande jordbrukare kunna anses förhålla sig till arrendatorer eller brukare af andras jord, såsom 5 förhåller sig till 4. Posthemman och gästgifvaregårdar äro, de förre 29 och de sednare 46, af hvilka sistnämde, 6 äro äfven postförare. Storskiften och laga skiften hafva med båtнад för landet fortgått. Det enda verk i Länet som, öfver hvad i allmänhet stadgadt är, äger rätt till uppdämning, är det kronan tillhörige Åkers krutbruk; men uppdämningen, som påstår ganska korta tider, är ej af sådan betydighet att den skadar angränsande eller hindrar odlingar. I öfrigt har ej mera än en enda uppdämning öfverklagats; och om sådant skett med eller utan skäl, har ännu icke hunnit visa sig.

Statsbidrag.

Så vida man dervid fäster betydelsen af alla de onera, som åtfölja jorden, så kan ej nekas att de äro tryckande, emedan, såsom förut är visadt, de per medium uppgå till ett sammanlagdt penningevärde af $2\frac{1}{2}$ R:dr för hvarje tunna spanmål, jorden frambringa, utan afdrag af utsäde och brukningskostnad; men menar man dermed intet annat än hvad sjelfva uttrycket tyckes närmare antyda: afgifter till Kongl. Maj:t och kronan, så stanna de vid ett värde af 1 R:dr 10 sk. såsom äfven förut är nämndt, och blifva således mera än hälften mindre. Huruvida dessa onera möjligen kunde vara mindre är åter ganska oafgjordt. De ständige räntornes utgörande in natura, tyckas visserligen å ena sidan belasta jordbrukaren, då längre transporter kunna dermed vara förenade, men å den andra sidan betraktade, finnas de vid bristande afsättning eller vanpris å producterna tillskynda landtmannen den förmon att ej vara i förlägenhet för penningars auskaffande, hvilket mången gång vida öfverväger forselbesväret. Då emedlertid något lindrigare sätt för deras utgörande ej finnes för närvarande, lär det vara öfverflödigt granska svårigheten deraf. Likväl synes att räntors utgörande i hö torde motverka

den ägoförbättring och den afkastning, som med tillräcklig fodertillgång bör vara förenad. Skjuts, väghållning och inqvartering äro de mest tryckande onera. Kronobrefbäringen har väl fordorm med skäl äfven dertill räknats, men nu mera sedan den blifvit inrättad att utgöras vissa, högst 2 dagar i veckan på bestämda tider är detta onus betydligt minskadt; skjutsningen är mest tryckande för Jönåkers, Rönö och Hölebo härader, såsom de, genom hvilka den mest begagnade vägen emellan Stockholm och södra orterna löper, och utöfvar således på dessa, mera än på andra orter, sitt alltid skadliga inflytande på landtmannens välfärd. Skjutsningen lemna väl en konstant inkomst, men betar landtmannen dragare och folk äfven under den mest brådskande tid — beröfvar hemmanet en del spillning efter det bästa fodret, som vid skjutsning måste medtagas, och under vistandet vid gästgifvaregårdar, genom sysslolöshet, anledningar och tillfällen, påskynda sedeförderfvet utan undantag för hvad ålder som helst. Den nu mera inrättade paket-post och ångbåtarna tyckes hafva förorsakat ej ringa minskning i skjutsningen. Väghållningen är en börda som ej kan lättas. Så vida vid de årliga markegångssättningarna för truppers inqvartering bestämmas en ersättning åt inqvarteringsgifvarne som någorlunda motsvara kostnaden, eller ock Kongl. Maj:t och kronan lemna desse sednare i ersättning detsamma, som betalas för proviantering under möten, så blifver visserligen inqvarteringen mindre tryckande än hvad den varit förr; men i annat fall är detta ett ganska tryckande åliggande. Kronofjerdingsmanstjensterna komma dernäst i ordningen bland onera. På en del ställen belasta de kronoskatteallmogen genom tjenstens bestridande i tour, på andra åter genom vissa personers aflönande.

Politie.

En korrektions-inrättning, egentligen för qvinnor och barn, finnes i Länet. Under Länets Kongl. hushållnings-sällskaps disposition finnes, såsom förut nämnt är, en fond, för handaslöjders uppmuntrande hos allmogen, kallad Wellanderska fonden.

Utom Läns-Lazarettet i Nyköping och ett enskilt Lazarett i Eskilstuna, finnes en helsovårdsanstalt i Daga härad, med särskilt lönad läkare och veterinar-läkare; hvarförutan för en del Socknar 11 till antalet i Oppunda och Willåtinge härader, finnes en emedlertid tillförordnad provincial-läkare utom de 2 ordinarie, nemligen en med station i Eskilstuna och en med station här i Nyköping.

De fattiga försörjas genom sammanskott aetningen i födoämnen eller konstanta penningar, de mest usla i dertill inrättade så kallade fattighus.

Till rofdjurens utödande äro flere anstalter vidtagne. Utom det att tre luderplatser, inrättade efter ny metod, hvarigenom en mängd dagsverken, emot förr, besparas, ärligen bevakas, äfvensom sex varggårdar, har jagtkassa blifvit inrättad, äfvensom å vissa orter öfverenskommelser äro träffade, hvarigenom præmium erhålles för hvarje utom skall dödad varg eller io.

I Länet finnas 80 socknemagaziner med sammanräknad fond af 11,000 tunnor.

Af de tre i Länet beslutne Sparbanker har blott en inträdt i verksamhet, nemligen den här i Nyköping. Dess primitiva fond är 722 $\frac{2}{3}$ R:dr Banko; och har på ett års tid som den nu varit i gång, genom insättningar uppgått till 4,960 R:dr Banko.

5. Städer.

Nyköping. Belägen vid en vik af Östersjön, med stapelfrihet, har fordom idkat betydlig äfven utrikes handel, men äger nu mera endast inrikes sjöfart och handel, till det mesta bestående af utminuterung af hvad från närbelägne hamnar hämtas, äfvensom hvad från landsbygden och skärgården införes. I staden finnes: ett Messings-bruk med trådhytta, Messingsslageri, Ljusstaksfabrik och Knappnålsfabrik, och hvarmed nu blifvit förenad en mekanisk verkstad ganska betydlig, men så ny och under byggnad att närmare beskrifning icke kan lemnas. Der äro likväl fullbordade betydliga beställningar, särdeles af ångpannor: ett skeppsvarf: en strumpfabrik: en kardfabrik: två tobaksfabriker: en spegelfabrik: en urfabrik: en mjölqvarn: en såg: två stampar: och ett pappers bruk samt tre källare och femton krogar. Af inkomster utgöra tolagen samt grund- väglagnings- bro- och hamn-penningar 394: 20: 9. ståndpenningar 172: 16: — mätarepenningar 28: 24: 2. vägmedlen 109: 9: 7. friskilling som erlægges vid fastighetsköp 316: 43: 8. jultskatt, som utgår af borgerskapet 116: 18: — tomtören 432: 30: 8. tåppepenningar eller afgift för jorden utom staketet 394: 13: 4.

Fabrikerna och handeln kunna anses för stadens hufvudnärningar, ehuru handtverkerierna utgöra ej så liten del deraf. Tillförseln af landets öfver-

loppsprodukter, och hvad skärgården aflåter, är temligen betydlig. Deraf ske uppköp ej mindre af konsumenterne sjelfve än de handlande som sedermera dels försälja i orten och dels afyttra å andra ställen. Fabrikstillverningarne afsättas på olika till och med de mest aflägsne inrikes orter.

Stadens jord, med undantag af den öppna, som finns inom staketet, & hvilken i synnerhet trädgårdsväxter, samt tobak frambringas, användes för lika säden som landets.

Barnaundervisningen sker dels i en Trivial-skola med för närvarande fem lärare, bland hvilka rector af staden förses med boningsrum uti dertill inköpt gård, och dels i en på enskild bekostnad inrättad voxelundervisningsanstalt, der undervisning lemnas utan betalning, likasom uti en, jemväl genom enskilda sammanskott, tillvägabragt flickskola.

Sjukvården besörjes af en läkare som staden antager och lönar samt vanligen är läkare vid lazarettet och hospitalet; hvarförutan tillgång finnes på andre i staden boende läkare.

Fattigförsörjningen sker efter ett af Kongl. Maj:st fastställt reglemente, medelst en af stadens invånare vald direktion, hvilken månadtligen utdelar allmoserna samt dessutom ved under den kalla årstiden och derjemte genom spanad bereder tillfälle till arbetsförtjenst.

Staden äger ej ringa inflytande på landets näringar, och kommer troligen att göra det ännu mera, då den här inrättade mekaniska verkstad betydligt ökat både folkmängd och konsumtion.

Nyköping är sätet för Länets höfding och har i sitt granskap det fordnä Nyköpings Slott, i hvars ruiner länsbåttet finnes.

Trosa. Belägen vid Östersjön, har denna stad till hufvudnäring strömmingsfisket, som rätt betydligt idkas på fem särskilda uti hafvet belägne skär, der fiskesidkarne uppehålla sig från vårens början till sent på hösten, och för hvilken rättighet en viss afgift erlägges till skärens ägare. Den insaltade strömmingen afsättes vid midsommarstiden i städerna omkring Mälaren och om hösten i Nyköping och Norrköping, allt med fiskesidkarnes egna båtar, med hvilka desse personers spanmålsbehof i återfarten hemföres. Stadens handel, i en enda persons hand, består uti att förse skärgården med lin, hampa, salt, viktualier och något specerier. Tillförseln af landtmannavaror är högst obetydlig. Konstfliten hos fiskesidkarne, medelst förfärdigande af all den redskap de behöfva, är ej obetydlig; och stadens jord användes endast till vanliga sädesslag.

Barnaundervisningen sker medelst en i staden varande pædagog, der den af stadens komminister besörjes. Skolhuset underhålles på stadens bekostnad,

Fattigförsörjningen sker genom sammanskott och de mest uslas intagande i fattighus. Fattiga barn klädas på fattig-kassans bekostnad och födas turvis i husen.

Mariefred. Belägen vid Mälaren, har der föga rörelse för både handel och handtverkerier, hvaremot jordbruket der är hufvudnäringen. En i staden varande kemisk fabrik utvidgar sig med hvarje år. Stadens jord användes till säd, potates, lin och något jordfrukter. För barnaundervisningen är inrättad en skola, hvars lärare, komministern i staden, äger särskilt lön sig af kronotionden anslagen. Fattigförsörjningen sker medelst sammanskott.

Någre inkomster till staden af tolags- bro- hamn- och-ståndpenningar äga icke rum; och förmedelst grundt vatten kan icke något fartyg der anlända eller lasta.

Strengnäs. Belägen vid Mälaren. Handel och handtverkerier äro i aftagande, hvartill orsaken anses vara en nära och lätt communication med Stockholm jemte handel och handtverksfrihet å landet. Jordbruk och inkomster af gymnasii- och skolungdomen är hufvudnäringen. Uti staden är sätet för biskopen i Strengnäs stift samt finnes gymnasium, trivial-skola och lankaster-skola.

Staden äger en läkare som staden antager och lönar. Fattigförsörjningen bestrides af en comité, som förser de arbetsföra fattighjonerna med arbete samt tilldelar de orklösa underhåll.

Stadens inkomster äro nedannämde, som sistlidet år uppgingo till:

bro och hamnpenningar	135: 32: —
stånd- och luckpenningar	245: 4: —

Eskilstuna. Ligger vid den så kallade Hyndevads-ån, som utflyter från Hjelmaren, $\frac{3}{4}$ mil från denne seduare. Den i Eskilstuna på stadens bekostnad inrättade och underhållna manufaktur-inrättning utgör stadens hufvudnäring, försorsakar ymnig tillförsel och, mera än någon annan af Länets städer, fördelaktig afsättning af landets produkter, som ock ymnigt införas, hvarföre ock denna stad, der befolkning och välmåga äro i tilltagande, för landsorten har nyttigt inflytande. Med berörde manufaktur-inrättnings tillverkningar drifves den hufvudsakligaste handeln, som dessutom sträcker sig till spanmål, viktualier och kramvaror, och således utgöra en viss bytes-handel.

Manufaktur-rörelsen, gynnad genom de för densamma utfärdade privilegier, har, i afseende på verkens gång, stor förmon af den genom staden löpande å; men erfar deremot svårighet deraf att staden är belägen så långt

från Mälaren, då både rudimaterier och det tillverkade samt andra nödvändighetsvaror, som landsorten ej alstrar, måste landvägen transporterats, dels från Thorshälla belägen $\frac{3}{4}$, och dels från Sundbyholm, belägen 1 mil derifrån.

I staden är stationerad provincial-medikus för ena hälften af Länet, samt en läkare som staden lönar, samt finnes ett genom sammanskott bildadt lazarett, som betjenar jemväl kringliggande landsort samt utgör kurhus för en del af Länet.

Skolan förestås af en lärare som undervisar efter lankaster-metod, men icke skall medhinna undervisning för halfva barn-antalet. De fattiga underhållas genom sammanskott.

Thorshälla. Vid Mälaren. Handeln, bestående mest i viktualier, är, liksom handtverkerierna i yttersta förfall.

Invånarne, hvilkas hufvudsakliga näring är åkerbruk af vanlig sädesproduktion samt potatesodling jemte boskapsskötsel och ännu mera fårafvel, sysselsätta sig ock med befraktning af varor till och från Stockholm samt omkring Mälaren belägne städer, hvartill begagnas 6 å 8 stycken Jakter.

Barna-undervisningen sker i en pædagogie, tillräcklig för behofvet, med en lärare, som i lön njuter 26 tunnor kronotionde årligen; och de fattiga underhållas genom sammanskott.

Tillförseln af landtmannavaror är ringa, och måste vara det, då stadsboernes fattigdom, samt den omständigheten att de af jorden hämta sina förnödenheter, hindra afsättning af landtmannavaror i staden.

I Länet finnes en köping, *Malmköping* kallad, anlagd på det Kongl. Södermanlands regemente tillhörige rusthåll Malma i lilla Malma Socken och Willåtinge härad, 7 mil från Nyköping och 3 mil från Eskilstuna. Denna köping, hvarest drifves något litet handel och handtverkeri, lyder under lands-rätt och till polisen under landshöfdingen, kronobetjeningen, och en i sednare tider tillkommen ordningsman, som invånarne sjelfva löna. Der är ock samma regementes mötesplats. De, som der äga tomter, erlægga till regementet tomtören. För öfrigt äger köpingen föga inflytelse på landsorten, ty både handel och afsättning är der ringa.

Nyköping i Lands-Cancelliet den 16 December 1833.

GUSTAF PEYRON.

G. ENGESTROM.

A. WENNERSTRÖM.

